

Skadeståndsrätt

Texten är sammanställd av Stefan Zetterström, universitetsadjunkt i civilrätt, Juridiska institutionen vid Uppsala universitet.

Skadeståndsrätt är nära besläktat med straffrätt. Den som oaktsamt vållat en skada kan dels bli skadeståndsskyldig för en eventuell orsakad skada på person, Skadeståndslagen (SkL) 2 kap 1 §, dels straffad för brottet vållande till kroppsskada, Brottsbalken 3 kap 8 §. Skadestånd är en typ av påföljd, som fullgörs med pengar. Den skadelidande skall i princip försättas i samma (ekonomiska) situation som om inte skadan hade inträffat. För ett begånget brott följer också en påföljd. Olikheten mot skadestånd är bland annat den att (straff) påföljden inte avser att ge offret kompensation för sitt lidande, utan en åtgärd som samhället dömer ut som en markering för statens ogillande. Straffet avses att ha såväl ett preventivt (förebyggande/avskräckande) syfte, som ett vedergällningssyfte. Det förstnämnda syftet är likvärdigt för skadeståndsrätten. Det senare syftet skiljer sig från skadeståndsrättens reparativa (återställa till dess ursprung) syfte.

Skadeståndsrätt förekommer bland annat inom avtalsrätten (affärsrelation mellan två parter) och utom affärsrelationer. När det inte föreligger någon avtalsrättslig affärsrelation eller skadan inte har någon anknytning till en eventuell affärsrelation mellan den som skadas och den som skadar, brukar man använda termen *utomobligatoriskt skadestånd*. Obligatoriskt betyder i detta sammanhang, något förenklat, **mellan parterna**. Det rör exempelvis en avtalsrelation mellan en köpare och en säljare. När inte varan man köpt uppfyller den funktion eller de egenskaper som avtalats mellan köpare och säljare, så kan bl.a. köparen kräva skadestånd av säljaren. Den typen av skadestånd brukar betecknas, *kontraktuellt skadestånd*, i vissa fall även obligatoriskt skadestånd. Det kontraktuella skadeståndsreglerna kan hämta vägledning från skadeståndslagen, men främst regleras dessa i s.k. speciallagar, som bland annat köplagen, konsumentköplagen och konsumentkreditlagen m.fl. Vi lämnar därmed det kontraktuella skadeståndet för att fördjupa oss något i det utomobligatoriska skadeståndet.

Skadeståndslagen är huvudsakligen uppbyggd av tre olika skadetyper, *personskada*, *sakskada* och *ren förmögenhetsskada*. De två förstnämnda skadetyperna är praktiskt sett de vanligaste skadorna och för gemene man de viktigaste.

Person- och sakskador är precis vad det låter, skador på person orsakade av en annan person samt skador på egendom orsakade av annan än ägaren. Av SkL 2 kap. 1 § kan man utläsa att den som vållar (oaktsamt) person- eller sakskada skall ersätta skadan. Bestämmelsen ger uttryck för den s.k. *culpaprincipen*. Culpa betyder oaktsamhet eller vårdslöshet och är en förutsättning för ansvar. Självklart blir även den som med avsikt/upsåt skadar annan person eller dennes egendom ansvarig enligt SkL 2:1. Bestämmelsen uttrycker den nedre gränsen för ansvarets omfattning.

Vanligtvis ersätts skadade personer och saker genom olika försäkringar. De flesta har någon form av ansvarsförsäkring. Den som förvärvsarbetar har någon form av socialförsäkring som täcker en del av de skador som kan ha drabbat en person rent fysiskt. Det finns även obligatoriska försäkringar, såsom trafikskadeförsäkringen, som alla måste teckna om bilen inte är avställd. Från den försäkringen får skadelidande personer ersättning oavsett om föraren varit oaktsam. Ansvaret är i dessa fall *strikt*. Det innebär att ersättning utgår till person som blivit påkörd och skadat sig även om det rört sig om en ren olyckshändelse. Vi lämnar försäkringsområdet, även om det är nära sammanlänkat med skadestånd.

Ren förmögenhetsskada är en skada som inte har något samband med person- eller sakskada, SkL 2 kap. 2 §. Även här krävs det att oaktsamhet kan påvisas för att ersättning skall utgå. Exempel

på handlingar som kan leda till skadeståndsansvar för ren förmögenhetsskada är bl.a. bedrägerier, ärekränkningar och olika intrång i immaterialrätter (patent, upphovsrätt och varumärkesrätt m.fl.).

Utöver förutsättningen att skadegöraren åtminstone skall ha tillfogat någon eller något en skada, så måste det finnas ett orsakssamband mellan *handling* och *skada*. Detta orsakssamband betecknas, *kausalitet*. Ett långsökt exempel: En person A som är ute och cyklar på en ny mycket exklusiv cykel drar till sig många blickar från andra cyklister han möter och passerar. En person B som under lång tid önskat sig en ny cykel blir ordentligt avundsjuk när han möter A på sin nya cykel. A som saknar ödmjukhet skrattar högt åt B och dennes cykel vid mötet. B blir så pass upprörd att han vid sin hemkomst får en hjärtinfarkt och dör. Det kan antas att det föreligger ett orsakssamband mellan Personen A:s uppträdande och personen B:s hjärtinfarkt. Vi bortser i detta fall från s.k. konkurrerande skadeorsaker som att B fick en infarkt p.g.a. ansträngningen att cykla. För att personen A skall bli ansvarig krävs som tidigare har sagts att han dessutom varit oaktsam. Jag gör ingen bedömning i nuläget av A:s eventuella oaktsamhet. Oförskämd har han varit under alla omständigheter. För att inte varje handling som orsakar person- eller sakskada skall leda till skadeståndsskyldighet finns en begränsning för ansvar. Skadan som orsakats skall också ha varit en *adekvat* följd av A:s handling. Adekvat betyder förenklat, att det skall ha varit en *påräknelig* risk för skada, eller att skadan skall "ligga i farans riktning" i förhållande till oaktsamheten. Det verkar långsökt att A i det aktuella fallet skulle bli ansvarig för B:s död. Att B skulle få en hjärtinfarkt kan inte anses vara en typisk eller påräknelig följd av skrattet.

Oaktsamhetsbedömningen är en fråga för sig. Vad är ett oaktsamt handlande? Det är inte helt enkelt att svara på. Den som bryter mot en lagregel kan antas vara åtminstone oaktsam. Om lagregler saknas brukar man tillämpa en form av en abstrakt oaktsamhetsbedömning som får göras från fall till fall. Att besöka en porslinsbutik med tre meter långa plankor vilandes på ena axeln får anses vara oaktsamt i förhållande till de skador man kan orsaka. Att låta ett litet barn få undersöka ett laddat och skjutfärdigt jaktvapen bör rimligtvis också vara oaktsamt. Utgångspunkten får alltså utgöras av i vilken situation man befinner sig när man vidtar olika handlingar. Att träffa någon i publiken med en ishockey puck, efter ett missriktat skott får betraktas som inte varandes oaktsamt. Den skadelidande kan också ha i viss utsträckning medverkat till skadan eller åtminstone ökat risken för skadan. En s.k. medvällare till skada kan få ersättningen nedsatt eller t.o.m. bli helt utan, se bl.a. SkL 6 kap. 1 §.

Den som drabbas av en personskada kan bl.a. få ersättning för *sjukvårdskostnad*, *inkomstförlust* och för *fysiskt och psykiskt lidande*, se bl.a. SkL 5 kap. 1 §. Ersättning för sakskador omfattar vanligtvis *sakens värde*, *annan kostnad till följd av skadan* och eventuell *inkomstförlust*.

I övrigt kan tilläggas att arbetsgivare ansvarar för skador orsakade i tjänsten av arbetstagare. Det förutsätts bl.a. att arbetstagaren varit oaktsam när han orsakat skadan i tjänsten. Detta ansvar för arbetsgivaren kallas för *principalansvar*. Det förutsätts inte att arbetsgivaren själv varit oaktsam i förhållande till skadan, utan han ansvarar strikt i de fall dennes arbetstagare i tjänsten orsakar skador på annan person eller dennes egendom. Arbetsgivaren kan själv bli ansvarig för egen oaktsamhet i fall där arbetsgivarens förslag till tjänsteåtgärder visat sig vara felaktiga och att felaktigheterna får anses vara resultatet av oaktsamhet.

Staten har också ett ansvar för vad dess företrädare gör inom ramen för stat och kommuns ansvarsområde. Det förutsätter att skada har inträffat vid oaktsam/vårdslös myndighetsutövning. Myndighetsutövning betyder förenklat åtgärder som staten vidtar mot medborgarna och som avser offentlig tillsyns- och kontrollverksamhet. Det kan röra sig om polisiära åtgärder, ansökan om bygglov, ansökan om socialbidrag och miljö- och hälsoinspektioner m.m. För dessa typer av verksamhet svarar stat och kommun.